

Tarnowska, Maria

Stan zachowania i zawartości akt Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie z lat 1946-1950

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1-2, 51-74

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Tarnowska

STAN ZACHOWANIA I ZAWARTOŚĆ AKT URZĘDU WOJEWÓDZKIEGO W OLSZTYNIE Z LAT 1946—1950

Urząd Wojewódzki w Olsztynie powstał z przekształcenia Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski¹. Akta odziedziczył w całości. Nie zmieniano również struktury organizacyjnej. Dopiero na początku 1947 r. wprowadzono nową instrukcję kancelaryjną, a 1 lipca statut organizacyjny, który w zasadzie obowiązywał do końca istnienia urzędu². 6 lutego 1947 r. do Urzędu Wojewódzkiego włączono Regionalną Dyрекcję Planowania Przemysłowego. W latach 1946—1950 zreorganizowano prawie wszystkie wydziały. Likwidacja Urzędu Wojewódzkiego nastąpiła z chwilą powołania Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie, zgodnie z ustawą o terenowych organach jednolitej władzy państwowej z 20 marca 1950 r. Z działalności Urzędu w okresie od 22 czerwca 1946 do 30 maja 1950 r. pozostało 2300 jednostek archiwalnych (dalej j.a.), z następujących wydziałów: ogólnego; inspekcji starostw; administracyjno-prawnego; społeczno-politycznego; samorządowego; gospodarki komunalnej; wojskowego; osiedleńczego; aprowizacji i handlu; przemysłu i handlu; opieki społecznej; planowania miast i osiedli, odbudowy; komunikacyjnego; zdrowia; kultury i sztuki; rolnictwa; wodno-melioracyjnego; finansów rolnych. Brak akt wydziałów: osobowego; budżetowo-gospodarczego; rybackiego; weterynarii; Wojewódzkiego Inspektora Pożarnictwa oraz wydziału oświaty rolniczej. Działalność tych wydziałów znajduje częściowe odbicie w w aktach wydziału ogólnego.

Znaczenie zachowanej dokumentacji Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, jej przydatność do badań nad początkami władzy ludowej na Warmii i Mazurach skłaniały do opracowania niniejszego artykułu informacyjnego o stanie zachowania i zawartości akt³. Omawiając zespół jako podstawę przyjęto układ akt w inwentarzu książkowym.

---

1 Proces przekształcania zakończony został w połowie 1946 r. Tadeusz Grygier przyjmuje datę 22 VI 1946, zob. tegoż, *Dokumentacja archiwalna Urzędów województwa olsztyńskiego*. Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1964, nr 3, s. 364.

2 Zarządzeniem wojewody z 10 XII 1948 r. wprowadzono nowy statut organizacyjny, por. Olsztyński Dziennik Wojewódzki (dalej ODzW), 1949, nr 1. W zasadzie nie wprowadził on istotnych zmian.

3 Artykuł ten stanowi dalszy ciąg opublikowanych już informacji o materiałach źródłowych archiwów państwowych województwa olsztyńskiego do dziejów Warmii i Mazur w latach 1945—1950, zob. Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1975, nr 1, ss. 31—64.

WYDZIAŁ OGÓLNY 1946—1950
(sygn. 1—130)

Wydział ogólny załatwiał sprawy wynikające ze stanowiska wojewody jako przedstawiciela rządu, sprawy wewnętrznej organizacji i nadzoru nad tokiem urzędowania, podziału administracyjnego, statystyki i sprawozdawczości oraz kancelaryjne. Dzielił się na 2 oddziały: organizacyjny i statystyczno-sprawozdawczy⁴. Zachowane akta obejmują następujące grupy rzeczowe: spraw wynikających z uprawnień wojewody jako reprezentanta rządu; protokołów konferencji naczelników, zjazdów; organizacji Urzędu (okólniki i zarządzenia); podziału terytorialnego; sekretariatu; wojewody; sprawozdań Urzędu Wojewódzkiego dla instancji nadrzędnych; sprawozdań wydziałów, starostw powiatowych i urzędów niezespólnych.

— W aktach wojewody, jako reprezentanta rządu zachowały się wyrwkowo pisma dotyczące zabezpieczenia dróg, mostów, kompetencji urzędów ziemskich, wyciągi z księgi okolicznościowej życzeń noworocznych. Ze spraw reprezentacyjnych, etykietalnych oraz uroczystości oficjalnych z udziałem wojewody z lat 1946—1947, zachowały się informacje o pobycie na terenie województwa olsztyńskiego delegacji Szwedzkiego Komitetu Pomocy Polsce oraz amerykańskiej organizacji „Bracia Kościelni”, uroczystościach Święta Morza, grunwaldzkich oraz drugiej rocznicy powstania warszawskiego. Swoistą wymowę ma tekst telegramu nauczycieli z powiatu giżyckiego wyrażający głębokie uznanie działalności dr. Robla⁵.

— Protokoły konferencji naczelników wydziałów Urzędu Wojewódzkiego i szefów urzędów niezespólnych⁶ obrazują różne dziedziny życia społecznego, m.in.: upaństwowienie przedsiębiorstw, weryfikację ludności, organizację turystyki (zachował się protokół z pierwszego organizacyjnego posiedzenia Wojewódzkiej Komisji Turystycznej, 23 IX 1946 r., organu doradczego wojewody), akcji pomocy zimowej, sprawy wyborcze, organizacyjne — zespólnia Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego z Urzędem Wojewódzkim, walki z drożyzną i zwalczaniem lichwy, rolne i osiedleńcze. Na konferencji (22 VII 1947), z udziałem ministra rolnictwa, wicewojewoda szczegółowo omawiał sytuację w rolnictwie województwa, o czym szeroko informuje protokół⁷. Przydatne do badań naukowych mogą być również protokoły i sprawozdania ze zjazdów starostów⁸, na których omawiano wiele aspektów życia społeczno-politycznego. Akta nie zawierają jednak kompletu tych protokołów. W dokumentacji zjazdu starostów z 3 i 4 lipca 1947 r. znaleźć można informacje o sprawach ludnościowych, osiedleńczych, budżetowych, zwalczaniu lichwy i spekulacji, oświacie rolniczej. Zachował się (jako załącznik protokołu) tekst referatu na temat zadań władz administracyjnych w zwalczaniu lichwy i spekulacji oraz organizacji zaopatrzenia województwa olsztyńskiego. Zadania gospodarcze były przedmiotem zjazdu starostów i powiatowych inspektorów samorządowych 17 i 18 października 1947 r. Wśród załączników znajdują się opracowania dotyczące zadań Powiatowego Inspektora Samorządowego, akcji uwłaszczania miejskiego, pomocy sąsiedzkiej w rolnictwie, oświaty rolniczej, koncesjonowa-

4 OdZw, 1949, nr 1, s. 2.

5 Urząd Wojewódzki w Olsztynie (dalej UW), sygnatura 1—2.

6 Ibidem, sygn. 3—4.

7 Ibidem, sygn. 4.

8 Ibidem, sygn. 5, 7—8.

nia handlu, sprawy kredytów oraz wyrывkowe sprawozdania sytuacyjne starostw powiatowych. Z 1948 r. zachowały się 3 protokoły ze zjazdów (15 III, 18–19 VI oraz 5–6 XI 1948). Na pierwszym z nich rozpatrywano realizację planu inwestycji gospodarczych, sprawy odbudowy wsi i miast, akcji siewnej i współzawodnictwa w rolnictwie, podatków, akcji uwłaszczania mienia nierolniczego, weryfikacji ludności, zdrowia i turystyki. Spośród wygłoszonych referatów zachował się jeden — wydziału administracji; zawarto w nim opinię o osłabieniu działalności aparatu biurowego starostw⁹. Do opracowania spraw samorządowych może być przydatna dokumentacja zjazdu przewodniczących powiatowych rad narodowych i starostw Ziem Odzyskanych (Olsztyn, 5–6 XI 1948). Zachowane referaty zawierają wytyczne dla gospodarki samorządowej i jej planowania w województwie olsztyńskim, spraw rolnych oraz systemu gospodarczego. Zjazdy z 1 lutego i 26 marca 1949 r. również dotyczyły spraw samorządowych, głównie limitu budżetów związków samorządowych oraz akcji oszczędnościowej, podatków, odbudowy wsi oraz zaopatrzenia rynku. Zjazd odbyty 3–4 października 1949 r. w Ostródzie połączony był z lustracją gmin powiatu ostródzkiego. Protokoły z wyjazdów są najbardziej wiarygodnym źródłem, mówiącym o pracy administracji. Przedmiotem obrad przewodniczących powiatowych rad narodowych i starostw (21–22 XI 1949) była kolektywizacja rolnictwa. Zachował się referat, opracowany przez wicewojewodę Mieczysława Moczara, na temat spółdzielni produkcyjnych¹⁰. W teczках zjazdów znajdują się ponadto protokoły z odpraw referentów, m.in. apro wizacji, osiedleńczych, wojskowych i innych. Trzy teczki spraw specjalnie zleconych przez wojewodę zawierają niezmiernie różnorodny materiał informacyjny, często nie znajdujący odbicia w innych aktach¹¹. Na podkreślenie zasługuje wykaz zakładów wodnych, elektrowni, młynów i tartaków powiatu olsztyńskiego, wnioski w sprawie Memoriału Zarządu Olsztyńskiego Okręgu Wojewódzkiego Związku Straży Pożarnych, instrukcja zasad i zakresu działania Powiatowego Kolegium Propagandowego, informacje dotyczące inspekcji resortowych wszystkich wydziałów Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, korespondencja w sprawie utworzenia archiwum państwowego województwa olsztyńskiego oraz tekst wywiadu PAP z wojewodą Jaśkiewiczem na temat osiągnięć administracji ogólnej w ciągu pierwszych dwóch lat władzy ludowej na Warmii i Mazurach. Wśród spraw zleconych przez wojewodę są też materiały mówiące o działalności Polskiego Związku Zachodniego, korespondencja obrazująca potrzeby gospodarki rolnej województwa oraz kontakty kulturalne młodzieży warmińsko-mazurskiej z Towarzystwem Przyjaciół Warmii i Mazur w Krakowie. Zachowało się ponadto sprawozdanie wojewody do Ministerstwa Ziem Odzyskanych w sprawie obchodów rocznicy bitwy pod Grunwaldem¹². Problemu ludnościowego dotyczy projekt zorganizowania ośrodka naukowo-doświadczalnego akcji społecznej i repolonizacyjnej¹³. Kolejne akta Wydziału zawierają materiały związane z zabezpieczeniem archiwaliów na Ziemach Odzyskanych, sprawozdanie Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego do wojewody o przebiegu akcji likwidacyjnej mienia niemieckiego w wo wództwie, sprawy utworzenia Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci,

9 Ibidem, sygn. 7, s. 18.

10 Ibidem, sygn. 7, s. 319.

11 Ibidem, sygn. 9–11.

12 Ibidem, sygn. 9, s. 408.

13 Ibidem, sygn. 9, s. 422. Akcja ta miała polegać na wakacyjnych spotkaniach studentów z ludnością napływową w celach integracyjnych.

sprawozdania z wykonania planu gospodarczego, w r. 1947, w: szkołach rolniczych i ośrodkach szkolnych; Państwowych Nieruchomościach Ziemi Okręgu Wschodnio-Mazurskiego; wydziale odbudowy; Państwowym Przedsiębiorstwie Technicznej Obsługi Rolnictwa; Dyrekcji Lasów Państwowych Okręgu Olsztyńskiego (1946/1947); Związku Samopomocy Chłopskiej (od VI 1945 do 31 XII 1947)¹⁴; Państwowej Komunikacji Samochodowej w Olsztynie; Zjednoczeniu Energetycznym Okręgu Mazurskiego. Zachowały się również przygotowane dla wojewody przez wydział osiedleńczy dane obrazujące stan gospodarstw rolnych oraz realizację planu osadnictwa od 1945 r. do r. 1949. Wydział rolnictwa uzupełnił te dane materiałami o przebudowie ustroju rolnego w latach 1946—1949 (kredyty, rozdział inwentarza, pomoc dla ludności miejscowej i osadnikom w zasiewach). Wydział wodno-melioracyjny informował o wydatkach na prace melioracyjne (1945—1949), wydziały finansów rolnych o pomocy państwa udzielonej rolnictwu w postaci inwentarza żywego. Dalsze materiały traktują o dotacjach ministerstwa na budowę i utrzymanie dróg i mostów, tworzenie przez ognisk muzycznych oraz obsługę weterynaryjną rolnictwa. Sprawozdanie z działalności wydziału zdrowia z 12 listopada 1949 r. dotyczy pomocy ludności wiejskiej. Trzecia teczka spraw specjalnych nie zawiera materiałów istotnych dla badań¹⁵. Zachowały się jedynie teksty przemówień wojewody na otwarciu kursu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego Kobiet w Ostródzie oraz w Świątce Harcerskiej 15 czerwca 1947 r. Akcji społecznych kierowanych lub popieranym przez wojewodę dotyczą szczątkowe materiały z obchodów tygodnia Chłopskiego i Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Istotne źródło stanowi Kronika Urzędu Wojewódzkiego obejmująca okres od marca 1945 do czerwca 1949¹⁶. Zawiera ona głównie zmiany organizacyjne Urzędu Pełnomocnika, a następnie Urzędu Wojewódzkiego oraz wykaz ważniejszych imprez organizowanych przez Urząd. Sprawy organizacyjne Urzędu Wojewódzkiego i starostw powiatowych, statuty, podziały czynności, obsadę personalną, wyodrębniono w oddzielnych teczках¹⁷. Różnorodny materiał źródłowy zawiera teczka¹⁸. „Protokoły zdawczo-odbiorcze i sprawozdania z 1946 r.” Zachowały się protokoły przekazania starostw powiatowych w Górowie (30 VIII 1946), Ostródzie (13 VIII 1946), Pasłęku (16 VII 1946), w Nidzicy (4 VII 1946) oraz w Braniewie (18 X 1946) związane ze zmianami personalnymi. Oprócz tego akta zawierają protokoły i sprawozdanie z konferencji w sprawie walki z epidemiami, protokoły ze zjazdów starostów województwa olsztyńskiego (6—7 XI, 30 XI 1946) informujące o akcji przedwyborczej do Sejmu, pomocy zimowej, repatriacji Niemców i sprawach ludności autochtonicznej oraz daniny narodowej¹⁹.

— Zmiany terytorialne Okręgu Mazurskiego zawarto w siedmiu aktach. Zachowały się rozporządzenia ustalające urzędowe nazwy miejscowości, korespondencja dotycząca ustalenia granic administracyjnych województwa olsztyńskiego oraz zmian w obrębie gmin²⁰. Okólniki i zarządzenia władz centralnych i Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie obejmują różne dziedziny ży-

14 *Ibidem*, sygn. 10.

15 *Ibidem*, sygn. 11.

16 *Ibidem*, sygn. 13.

17 *Ibidem*, sygn. 16—25.

18 *Ibidem*, sygn. 29.

19 *Ibidem*, sygn. 27—28. Stanowi to uzupełnienie materiałów sprawozdawczych ze zjazdów sygn. 5, 7—8.

20 *Ibidem*, sygn. 29—38.

cia społeczno-gospodarczego z lat 1946—1949²¹. Brak układu rzeczowego utrudnia charakterystykę zachowanych zarządzeń. Na uwagę zasługuje pismo wydziału wojskowego z 10 lipca 1946 r. w sprawie przydzielenia gospodarstw rolnych zdemobilizowanym żołnierzom i pomocy ich rodzinom²², zarządzenia o zwrocie spornych gospodarstw rolnych ludności miejscowej (30 VIII 1946), powrotach rodzin mazurskich do kraju oraz opiece nad ludnością rodzimą²³. Okólniki nr 55 (z 28 V 1946) ministerstwa Ziemi Odzyskanych dotyczyły organizacji, ewidencji i kontroli ruchu ludności, zaś pozostałe zarządzenia podatków komunalnych, stanu sanitarnego i sieci szpitali na terenie województwa olsztyńskiego²⁴. Inne zarządzenia i okólniki mówią głównie o sprawach organizacyjnych organów administracji państwowej. Brak kompletu zarządzeń wewnętrznych Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie utrudnia odtworzenie procesu zarządzania. W teczce zarządzeń wojewody zachowało się pismo (11 II 1947) o przeniesieniu osadników z gospodarstw autochtonicznych oraz dane statystyczne obrazujące stan ludności niemieckiej i polskiej 31 maja 1947 r.²⁵. Sprawy osiedleńczych dotyczy również plan przesiedlenia ludności rolniczej z ziem dawnych na Ziemię Odzyskaną Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (24 II 1947)²⁶. Politykę osiedleńczą w województwie olsztyńskim ilustrują wytyczne wojewody (20 III 1947)²⁷. Zarządzenia i okólniki z lat 1948 i 1949 odnoszą się głównie do zmian organizacyjnych Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie²⁸. Na uwagę też zasługują zestawienie wyników akcji repolonizacyjnej (XI 1948)²⁹ oraz odpis pisma Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych (14 I 1949) o gruntach kościelnych na obszarze Ziemi Odzyskanych³⁰. Niewątpliwą stratą dla nauki jest brak pełnych danych o przebiegu głosowania ludowego w 1946 r. Zachowały się głównie meldunki okresowe do Ministerstwa Ziemi Odzyskanych i wykazy przewodniczących obwodowych komisji z powiatów braniewskiego i iławckiego³¹. Szczegółowego omówienia wymagają akta sekretariatu i akta wojewody z uwagi na istotę poruszanych problemów, jak i formę składanych informacji.

— W aktach sekretariatu³² na uwagę zasługują opracowania: ilustrujące linię rozwojową życia gospodarczego województwa olsztyńskiego w 1946 r.; analiza stanu finansowego Zarządu Miejskiego w Olsztynie; wycieczki młodzieży warmińsko-mazurskiej do Krakowa; odsłonięcia pomnika Mikołaja Kopernika w Olsztynie (20 X 1946); stanu Katedry we Fromborku.

— W aktach wojewody z 1946 r. znajdują się liczne sprawozdania zarówno przekazywane przez poszczególne wydziały, jak i urzędy niezespolone³³. Część z nich stanowi materiał powtarzalny. Podstawowe znaczenie dla badaczy przemysłu ma protokół z konferencji (29 VIII 1946) z udziałem członków Międzyministerialnej Komisji dla Spraw Uruchomienia Przemysłu

21 Ibidem, sygn. 38—57.

22 Ibidem, sygn. 38, ss. 52, 215.

23 Ibidem, sygn. 38, ss. 273—274, 447.

24 Ibidem, sygn. 38, s. 350.

25 Ibidem, sygn. 41, ss. 84, 148—150; 44, ss. 8—9.

26 Ibidem, sygn. 44, s. 27.

27 Ibidem, sygn. 45—49.

28 Ibidem, sygn. 49—57.

29 Ibidem, sygn. 51, ss. 175—6.

30 Ibidem, sygn. 53, s. 58.

31 Ibidem, sygn. 58.

32 Ibidem, sygn. 60.

33 Ibidem, sygn. 61.

na Ziemiach Odzyskanych³⁴. Ponadto zawierają materiały sprawozdawcze starostw powiatowych nadsyłane na zjazd odbyty 30 listopada 1946 r., na którym omawiano daninę narodową, wybory oraz akcję uwłaszczeniową³⁵. Tych spraw tyczy również protokół z nadzwyczajnego zjazdu starostów. Sprawozdanie ze zjazdu starostów województwa olsztyńskiego (6—7 XI 1946) zawiera dane o akcji przedwyborczej do sejmu i pomocy zimowej, o samorządzie, repatriacji Niemców i ludności autachtonicznej. O akcji osiedleńczej mówią protokoły ze zjazdu starostw (25—26 VI 1946) i zebrania referentów osiedleńczych (12 VII 1946). Odbudowę i usuwanie zniszczeń wojennych w województwie olsztyńskim charakteryzuje referat ze zjazdu architektów powiatowych (9 IX 1946). W aktach wojewody z 1947 r. znajduje się program rocznej pracy Chorągwi na rok harcerski 1947/1948³⁶ oraz sprawozdania: z działalności Zarządu Okręgowego Nieruchomości Ziemiskich w Olsztynie (stan z 15 XII 1947); Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego; wojewódzkiej i powiatowej komisji weryfikacyjnej; angielsko-amerykańskiej Misji Kwaków; różnych wydziałów Urzędu Wojewódzkiego, m.in. wydziału oświaty rolniczej (6 VI 1947), informacje o sytuacjach w szkolnictwie średnim, oświacie powszechnej, ośrodkach szkolnych oraz wydziału rolnictwa na konferencję w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych 21—22 maja 1947 r. Dla historii muzealnictwa istotne znaczenie może mieć statut Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, zaś dla archiwistyki pismo wojewody z 15 kwietnia 1947 r., skierowane do Ministerstwa Ziemi Odzyskanych i Dyrekcji Archiwów Państwowych przy Ministerstwie Oświaty w sprawie utworzenia archiwum w Olsztynie³⁷. Niekompletną dokumentację Spółdzielni Wydawniczej „Zagon” uzupełnia wykaz jej publikacji z 1947 r.³⁸. Dalsze akta zawierają materiały sprawozdawcze nadsyłane wojewodzie w latach 1947—1949³⁹, są to m.in.: plan (12 VII 1947) rozmieszczenia dodatkowych 2500 rodzin przesiedlonych z południowo-wschodnich krańców Polski i ocena ich materialnego położenia, plany rozwoju turystyki, organizacji służby zdrowia oraz sprawy dotyczące ludności rodzimej. Dla badań administracji i samorządu istotne jest opracowanie „Rola starosty powiatowego w stosunku do rad narodowych” oraz wytyczne rozwoju samorządu terytorialnego⁴⁰. Dalsze opracowania dotyczą roli Polskiego Związku Zachodniego na Ziemiach Odzyskanych⁴¹, pracy powołanego w maju 1947 r. Naukowego Instytutu Rzemieślniczego w Olsztynie⁴², przedsiębiorstw handlowych, stanu oświaty rolniczej w województwie⁴³. W kolejnej teczce akt wojewody na uwagę zasługuje wykaz personelu Związku Samopomocy Chłopskiej w województwie (wg stanu z 1 VI 1948), sprawozdanie z działalności Polskiego Czerwonego Krzyża w lecznictwie i pomocy sanitarnej oraz statut organizacyjny Teatru Miejskiego im. Stefana Jaracza w Olsztynie (13 III 1948) wraz z korespondencją w sprawie jego upaństwowienia⁴⁴. W trzech teczkach akt wicewojewody zachowały się materiały ważne zwłaszcza dla

34 Ibidem, sygn. 61, ss. 69—73.

35 Por. sygn. 29.

36 U.W., sygn. 62, ss. 27—30.

37 Ibidem, sygn. 62, ss. 378 i 378v.

38 Ibidem, sygn. 62, ss. 379—381.

39 Ibidem, sygn. 63.

40 Ibidem, sygn. 63, ss. 69—73, 288—293, 306—310.

41 Ibidem, sygn. 63, ss. 249—295.

42 Ibidem, sygn. 63, ss. 296—297.

43 Ibidem, sygn. 63, ss. 378—379.

44 Ibidem, sygn. 64.

badan ludności rodzimej, m.in. korespondencja z Karolem Małkiem, dotycząca akcji weryfikacyjnej, Komisji dla Spraw Ludności Rodzimej, protokoły z posiedzenia Zarządu Okręgu Polskiego Związku Zachodniego (12 VIII 1947) wraz ze sprawozdaniem z działalności⁴⁵. Ponadto do akt dołączono: opracowanie na temat działalności banków ludowych na Warmii i Mazurach przekazane przez Związek Rewizyjny Spółdzielni RP na Okręg Mazurski; referat — przegląd działalności gospodarczej i interwencyjnej placówki „Społem” okręgu olsztyńskiego w latach 1945—1947; sprawozdanie konserwatorskie z r. 1949; dzieje Studium Prawno-Administracyjnego w Olsztynie; statuty — Mazurskiego Stowarzyszenia Opieki nad Dzieckiem i Instytutu Mazurskiego w Olsztynie oraz życiorysy wicewojewody Bogdana Wilamowskiego i Mirosława Leyka⁴⁶. Całość akt o sygnaturze 67 to dokumentacja spraw osiedleńskich. Na uwagę zasługuje pismo wojewody o usterkach w osadnictwie spółdzielczo-parcelacyjnym i grupowym⁴⁷. Spośród przedstawionych wojewodzie materiałów sprawozdawczych z r. 1946 zachowało się wiele obszernych opracowań, m.in.: sprawozdanie z działalności administracji publicznej w Okręgu Mazurskim (od 15 XII 1945 do 15 II 1946); elaborat dotyczący rybołówstwa; sprawozdanie z konferencji w sprawie dewastacji północnej części Okręgu Mazurskiego; materiały w sprawie organizacji Straży Obywatelskiej oraz dane statystyczne stanu ludności niemieckiej na 1 lipca i 31 sierpnia 1947 r.⁴⁸.

— W teczce sprawozdań Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie zachowały się wrywkowe sprawozdania z działalności prezydium w latach 1946—1949, protokół zjazdu starostów i powiatowych inspektorów samorządowych, na którym omawiano zadania gospodarce województwa, akcję uwłaszczeniową oraz koncesjonowanie handlu (załączono opracowanie „powiatowy Inspektor Samorządowy i jego zadania”⁴⁹). Raporty sytuacyjne przedstawione wojewodzie obejmują lata 1948—1949⁵⁰. Są to głównie dane statystyczne dotyczące ludności, rolnictwa, przemysłu, rzemiosła, apropizacji i handlu. Ważną podstawę badań mogą stanowić materiały przygotowane dla wojewody, w związku ze zjazdem w Warszawie, które w szerokim zakresie ujmują wiele zagadnień społeczno-gospodarczych⁵¹.

— Akta wydziału ogólnego grupują też sprawozdania z pracy poszczególnych wydziałów Urzędu Wojewódzkiego⁵². Nie są one, niestety, kompletne. Stan zachowania sprawozdań miesięcznych przedstawia zestawienie 1.

ZESTAWIENIE 1

Wydział Ogólny: XI 1947; Oddział Statystyczno-gospodarczy: XII 1946, I-V, VII-XII 1947, IV-V 1948; Oddział Personalny: I-IX 1946 oraz III 1947; Oddział Budżetowo-gospodarczy: VIII-X 1946, I, III-VIII, X, XII 1947, I-XII 1948 i VI 1949.

Wydział Inspekcji Starostw: II-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 1948, I IV 1949.

Wydział Administracyjno-Prawny: X-XII 1947, I-V, VII, XII 1948, I-II, IV 1949; Oddział Ochrony przed Pożarami i Innymi Klęskami X-XII 1947, I-IV 1948, VII-XII 1948, I-IV 1949.

Wydział Społeczno-Polityczny: VII 1946, III-IX (ogólne), IX-XII 1946, I-II, IV-XII 1947, I-XII 1948, I-III 1949.

45 Ibidem, sygn. 65—67.

46 Ibidem, sygn. 66.

47 Ibidem, sygn. 67, s. 233.

48 Ibidem, sygn. 79—80.

49 Ibidem, sygn. 81.

50 Ibidem, sygn. 82.

51 Ibidem, sygn. 84.

52 Ibidem, sygn. 85—100.

Wydział Samorządowy: VII-XII 1946, I-VII, IX-XII 1947, I-XII 1948, I-III 1949.
 Wydział Wojskowy: III-XII 1946, I-VI, VIII-X 1947, I-XII 1948.
 Wydział Osiedleńczy: VII-XII 1946, I-III, V-XII 1947, I-VI 1948.
 Wydział Organizacji: II-XII 1946, I-XII 19 7, II-V, VIII-XII 1948, I 1949.
 Wydział Przemysłu i Handlu: III-XII 1946, I-VII, IX-XII 1947, I-XI 1948, I-V 1949.
 Wydział Opieki Społecznej: III-XII 1946, I-X, XII 1947, I-XII 1948, I-III 19 9.
 Wydział Odbudowy: I-XII 19 6, I-XII 1947, I-XII 1948, I-III 1949.
 Wydział Pomiarów: VII-IX 1916, I-VII, IX-XII 1947, I-XI 1948, I-VI 19 9.
 Wydział Komunikacyjny: II-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 19 8, I-VI 19 9.
 Wydział Zdrowia: III-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 1948, I-VI 1949.
 Wydział Kultury i Sztuki: III-XII 1946, I-II, V-VI, IX-XII 1947, II-V, VII-XII 1948, I-VI 1949.
 Wydział Rolnictwa i Reform Rolnych: I-V, VII-XII 1947, I-II, V-XII 1948.
 Wydział Weterynarii: III-XI 1916, I-II, IV-VI, XII 1917, I-II, IV-XII 1948, I-VI 1949.
 Wydział Rybacki: VII-XII 1916.
 Wojewódzki Inspektorat Pożarnictwa: III-XII 19 6, II-VI 1947.
 Wydział Motoryzacji: II-X 1917.

O sytuacji społeczno-politycznej, gospodarczej oraz pracy organów administracji w terenie mówią zachowane sprawozdania starostw powiatowych⁵³. Zawierają one informacje na temat: I — sytuacji ogólnej i politycznej, II — stanu bezpieczeństwa, III — sytuacji gospodarczej, IV — akcji przesiedleńczej. W części drugiej sprawozdań zawarto sprawy organizacyjne starostw. Od kwietnia 1947 r. wprowadzono do sprawozdań następujące rubryki: I — nastroje ludności, II — stan bezpieczeństwa w powiecie, III — Autochtoni, IV — Niemcy, V — życie związków i partii politycznych, VI — szkolnictwo, VII — sprawy opieki, VIII — sprawy kościelne, IX — sprawy godne szczególnej uwagi i znaczenia. W listopadzie 1947 r. znów zmieniono działy na następujące: I — sytuacja ogólna i polityczna, II — sytuacja gospodarza, III — działalność starosty jako przedstawiciela rządu, IV — wewnętrzna organizacja Urzędu, V — sprawozdania z działalności organów wykonawczych związku samorządu terytorialnego.

Stan zachowania sprawozdań starostw powiatowych przedstawia zestawienie 2.

ZESTAWIENIE 2

Starostwo Powiatowe w Bartoszycach: VII-XII 1916, II-XII 1947, I-IX 1948, I-III 1949.
 Starostwo Powiatowe w Biskupcu: VII-IX, XI-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 1948, I-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Braniewie: VII-XII 1946, I-II, IV-XII 1947, I-VIII, IX-XII 1948, I-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Giżycku: VI, VIII-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 1948, I-IV 1949.
 Starostwo Powiatowe w Górowie II.: VIII 1946, IX 1946, II, IX-XII 1917, I-V, VII-XI 1948, I-IV 1949.
 Starostwo Powiatowe w Iławie: VII-XII 1949, I-XII 1947, I-XII 1948, I-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Kętrzynie: VII-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 1948, I-III, V-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim: VII-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 1948, I-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Morągu: VII-XI 1946, I-XII 1947, I-V, VII-XII 1948, I-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Mrągowie: VII-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 19 8, I-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Nidzicy: VII-XI 1946, I 1947 — II, V, VII-XII 1947, I-IV 1948, I-VI 1949.
 Zarząd Miejski w Olsztynie: VII-XII 1946, I-XII 1947, II-XII 1948, I-III 1949.
 Starostwo Powiatowe w Ostródzie: VII-XII 1946, I-XII 1947, I-XII 1948, I-III 1949.
 Starostwo Powiatowe w Pasłęku: VII-X 1946, II-III, VI-XII 1947, I-XII 1948, I-VI 1919.
 Starostwo Powiatowe w Piszku: VII-XII 1946, II, VII-XII 1947, I-XII 1948, I-VI 1949.
 Starostwo Powiatowe w Węgorzewie: VII-XI 1946, II, VII-XII 1947, I-XII 1948, I-VI 1919.

⁵³ Ibidem, sygn. 101—117.

Z okresu od 1 stycznia r. 1947 do czerwca 1947 r. zachowały się miesięczne sprawozdania sytuacyjne Urzędu Wojewódzkiego dla władz centralnych, obrazujące ogólną sytuację polityczną województwa, sprawy bezpieczeństwa, gospodarcze, akcję osiedleńczą. W części II dokonywano przeglądu ważniejszych czynności wydziału. Od trzeciego kwartału 1947 r. sporządzono sprawozdania kwartalne, z których zachowały się z okresu od stycznia 1947 r. do 30 kwietnia 1948 r.⁵⁴ Nie są natomiast kompletne sprawozdania urzędów niespolonych. Wynikło to w dużej mierze z uchylania się kierownictwa tych urzędów od stałej współpracy z władzami, administracji ogólnej. Z uwagi na brak akt tych urzędów ważne są nawet wrywkowe sprawozdania⁵⁵: Izby Skarbowej w Olsztynie (I III — I X 1946); Okręgowego Komitetu Narodowościowego w Olsztynie (I II 1946 — 30 VII 1946); Ekspozytury na Okręg Mazurski Izby Przemysłowo-Handlowej (stan z 30 VI 1946); Okręgowego Inspektoratu Ochrony Skarbowej; Prokuratora Sądu Okręgowego w Olsztynie o stanie bezpieczeństwa; Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie (z 14 X 1946); Okręgowego Urzędu Samochodowego (I III — 30 IX 1946); Państwowego Przedsiębiorstwa Traktorów i Maszyn Rolniczych (I III — I X 1946); Kuratorium Okręgu Szkolnego (I III — I XI 1946); Urzędu Zatrudnienia w Olsztynie (II — XII 1948, I — VI 1949); Delegatury Ministerstwa Przemysłu na Okręg Mazurski w Olsztynie (I VIII 1946); Fabryki Zapalek w Olsztynie (X — XI 1945); Delegatury Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego (I III — I X 1946); Dyrekcji Przemysłu Miejskowego w Olsztynie (IX 1948); Państwowego Banku Rolnego — Oddział w Olsztynie (bank otwarto 1 VI 1945, była to pierwsza instytucja finansowa w województwie olsztyńskim); Oddziału Państwowego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych (12 XI 1948); Dyrekcji Okręgu Poczty i Telegrafów (VIII — 1946 — VI 1949); Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Olsztynie (VIII — 1946 — III 1949). W trzecim tomie sprawozdań urzędów niespolonych zachowały się sprawozdania Wojewódzkiego Urzędu Ziemińskiego (I III — XII 1946); Olsztyńskiej Izby Rolniczej (I III — 30 IX 1946); oraz Inspektoratu Akcji Żwiwniej. W oddzielnych teczkach umieszczono sprawozdania: Dyrekcji Lasów Państwowych Okręgu Olsztyńskiego w Olsztynie (1946—1948)⁵⁶; Zarządu Państwowych Nie ruchomości Ziemińskich w Giżycku (1947—1948)⁵⁷; Wojewódzkiego Inspektora Akcji Uwłaszczeniowej⁵⁸. Ponieważ nie wyodrębniono zespołu Izby Skarbowej, cenne są sprawozdania obrazujące działalność Izby i Rzemieślniczego Instytutu Naukowego w Olsztynie (18 VII 1945 — XI 1948)⁵⁹. Wrywkowe również są sprawozdania Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego⁶⁰. W ostatniej tezcze omawianego wydziału ogólnego zgrupowano jednostkowe materiały sprawozdawcze, mogące uzupełnić dane o działalności: Zarządu Okręgowego Osadników Wojskowych w Olsztynie (I kwartał 1948), Wojewódzkiej Komisji Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Olsztyńskiej Dyrekcji Przemysłu Miejskowego, Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych. Ponadto teckę tę uzupełnia korespondencja dotycząca zabezpieczenia przeciwpożaro-

54 *Ibidem*, sygn. 118.

55 *Ibidem*, sygn. 119—121.

56 *Ibidem*, sygn. 122—123.

57 *Ibidem*, sygn. 125.

58 *Ibidem*, sygn. 126.

59 *Ibidem*, sygn. 127.

60 *Ibidem*, sygn. 128.

wego w województwie olsztyńskim, targów wiosennych, kredytów budowlanych i akcji repolonizacyjnej⁶¹.

WYDZIAŁ INSPEKCJI STAROSTW 1946—1950 (sygn. 131—219)

Zarządzenie Ministra Ziemi Odzyskanych z 3 maja 1947 r. o organizacji inspekcji i kontroli administracji państwowej i samorządowej na Ziemiach Odzyskanych ustanowiło w urzędach wojewódzkich — wydziały inspekcji, jako organa kontrolne województw, zaś w starostwach — powiatowych inspektorów samorządowych, jako organa kontrolne starostw i przewodniczących wydziałów powiatowych. W świetle zarządzenia wojewody⁶² działalność Wydziału Inspekcji Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie obejmowała kontrolę i instruowanie władz administracji ogólnej pierwszej instancji oraz innych podległych wojewodzie urzędów administracji państwowej, jak też organów wykonawczych samorządu terytorialnego, związków międzykomunalnych, instytucji, przedsiębiorstw i zakładów samorządowych. Naczelnik Wydziału Inspekcji był głównym inspektorem całego Urzędu Wojewódzkiego zarówno jego wewnętrznej działalności, jak i działalności wszystkich urzędów podległych wojewodzie. Wydział inspekcji dzielił się na 2 oddziały: ogólny i inspekcji terenowej. Działał na podstawie szczegółowego planu inspekcyjnego zatwierdzonego przez wojewodę. Akta wydziału stanowią ważne źródło. Protokoły kontroli wykazują wiele niecisłości i niedociągnięć w pracy administracji terenowej, często przemilczanych w materiałach sprawozdawczych organów administracji państwowej i samorządowej. Akta wydziału to sprawozdania i plany inspekcji; okólniki i zarządzenia; protokoły z konferencji; wykazy imienne starostów i wicestarostów, pracowników poszczególnych wydziałów, wójtów, sekretarzy gmin miejskich i wiejskich, miesięczne sprawozdania starostw powiatowych oraz protokoły inspekcji i zarządzenia polustracyjne.

— Plany inspekcji wydziału i sprawozdania miesięczne wraz z protokołami i zarządzeniami składane wojewodzie i Ministerstwu Ziemi Odzyskanych pozwalają poznać działalność organów administracji państwowej i samorządowej. Zawierają krótką charakterystykę terenu i działalności władz pierwszej instancji w dziedzinach samorządowej, bezpieczeństwa, akcji uwłaszczeniowej i osiedleńczej, budownictwa miejskiego i wiejskiego, a także opisy działania i spostrzeżenia powiatowych inspektorów samorządowych. Zachowane sprawozdania dotyczą okresów: lipca, września i grudnia 1946 r.⁶³, 31 marca do listopada tegoż roku (sprawozdanie ogólne przygotowane na posiedzenie Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej), od czerwca do grudnia 1947, od stycznia do grudnia 1948 i od stycznia do marca 1949 r.⁶⁴ W materiałach tych znajduje się m.in. krytyczna ocena samorządu. Wydziały powiatowe nie dokładały starań w celu usprawnienia działalności Powiatowych Związków Samorządowych i organizacji samorządu w powiecie. Posiedzenia nie odbywały się regularnie, nie wykonywano w całości uchwał i wniosków ogranów stanowiących. Wiele problemów organizacyjno-gospodarczych powiatowych

⁶¹ Ibidem, sygn. 130.

⁶² ODZw, 1947, nr 14, ss. 211—212.

⁶³ UW, sygn. 131.

⁶⁴ Ibidem, sygn. 133—134.

związków samorządowych, m.in. odbudowa, opieka społeczna, zdrowie publiczne, likwidacja odlogów również nie znajdowały pełnego zrozumienia właściwych czynników. Rozdział kompetencji i uprawnień organów stanowiących i wykonawczych był interpretowany dowolnie⁶⁵.

— Zarządzenia i okólniki, głównie dotyczące inspekcji, obejmują lata 1946—1950⁶⁶.

— Protokoły z konferencji i narad organizowanych przez wydział inspekcji z lat 1947 oraz 1949/1950 nie przedstawiają większej wartości badawczej z uwagi na swą lakoniczność⁶⁷.

— Ważny materiał zawierająteczki z wykazami starostów i wicestarostów, pracowników wydziałów, burmistrzów, wójtów oraz sekretarzy gmin miejskich i wiejskich z 1947 r. ze wszystkich powiatów⁶⁸. Na uwagę zasługują również zachowane opisy poszczególnych powiatów z lat 1947 i 1948⁶⁹. Informują one skrótowo o sprawach ludnościowych, zniszczeniach wojennych, stanie przemysłu i handlu, zagadnieniach rolnych, zdrowiu i opiece społecznej, oświacie, kulturze i sztuce, sprawach wyznaniowych, komunikacji, bezpieczeństwie, administracji powiatowej. W załącznikach znajduje się podział na gminy i gromady, wykazy przewodniczących, wiceprzewodniczących oraz członków powiatowych rad narodowych i radnych z podaniem przynależności partyjnej. W związku z brakiem kompletnych akt dotyczących stowarzyszeń, należy przypisać znaczenie dokumentu wykazowi stowarzyszeń i związków zawartemu w opisie miasta Olsztyna⁷⁰. W aktach tych jest również sprawozdanie z inspekcji badającej stosunek ludności napływowej do autochtonów w Piszku i powiecie piskim⁷¹.

— Zgrupowane w wydziale inspekcji sprawozdania starostw powiatowych są kopiami sprawozdań omawianych w „Wydziale Ogólnym”.

— Protokoły inspekcji i zarządzenia polustracyjne od r. 1946 do maja 1950 r. szczegółowo obrazują funkcjonowanie poszczególnych referatów w starostwach powiatowych oraz zarządów miejskich i gminnych⁷². Przeważnie wskazują na niedociągnięcia organizacyjne administracji oraz braki kadrowe. W aktach tych zachował się elaborat na temat warunków bytowania Mazurów i Warmiaków⁷³, co znajduje też odzwierciedlenie w protokole z konferencji Wojewódzkiego Inspektora Administracyjnego z Komitetem Porozumiewawczym Stronnictw Politycznych (VI 1946)⁷⁴. Ubogi zasób zachowanych informacji o stanie kultury uzupełnia protokół doraźnej kontroli Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie (5 X 1946)⁷⁵. Protokoły szczegółowych inspekcji powiatowych związków samorządowych charakteryzują działalność tych organów, często zawierają osobowe składy prezydiów powiatowych rad narodowych, komisji oraz dane dotyczące spraw finansowych samorządu.

65 Ibidem, sygn. 133, ss. 33—34.

66 Ibidem, sygn. 134, 138—142.

67 Ibidem, sygn. 136—138.

68 Ibidem, sygn. 143—144.

69 Ibidem, sygn. 147.

70 Ibidem, sygn. 147, ss. 172—175.

71 Ibidem, sygn. 147, ss. 181—182.

72 Ibidem, sygn. 179—219.

73 Ibidem, sygn. 182, ss. 141—142.

74 Ibidem, sygn. 181, s. 282.

75 Ibidem, sygn. 182, ss. 421—422.

WYDZIAŁ ADMINISTRACYJNO-PRAWNY 1946—1950
(sygn. 220—234)

Wydział administracyjno-prawny załatwiał sprawy: postępowania administracyjnego przymusowego i wyłączeniowego; porządku publicznego; obywatelstwa, zmiany i nadania nazwisk; akt stanu cywilnego, ewidencji i kontroli ruchu ludności; dowodów osobistych; ochrony przed pożarami i innymi klęskami; odszkodowań wojennych oraz opinie prawne dla innych wydziałów. Dzielił się na oddziały: ogólnoprawny, spraw stanu cywilnego i ewidencji ludności oraz ochrony przed pożarami i innymi klęskami⁷⁶. Zachowały się tylko nieliczne akta. Dwie teczki dotyczą działalności Wojewódzkiego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych w 1948 r.⁷⁷, pozostałe akta to głównie formularze rejestrujące szkody wojenne⁷⁸.

WYDZIAŁ SPOŁECZNO-POLITYCZNY 1946—1950
(sygn. 235—308)

Wydział społeczno-polityczny załatwiał sprawy: ogólnopolityczne; ruchów społecznych i politycznych, stowarzyszeń; wyznaniowe i mienia kościelnego; związane z pobytami cudzoziemców; repolonizacji i współżycia ludności Ziemi Odzyskanych, opieki nad polską ludnością miejscową oraz współdziałania w akcji poszukiwania rodzin i repatriacji. Dzielił się na 2 oddziały: spraw społecznych i politycznych oraz wyznaniowy⁷⁹.

Pozostałość aktowa wydziału jest fragmentaryczna. Brak nawet kompletu sprawozdań miesięcznych. Zachowały się zarządzenia i okólniki głównie z 1946 r. dotyczące weryfikacji i ludności oraz spraw organizacyjnych⁸⁰. Bardzo mało jest wiadomości o stowarzyszeniach, organizacjach, związkach i partiach politycznych. Najpełniejszy wykaz według powiatów — informujący też o siedzibach i liczbie członków — pochodzi z połowy 1947 r.⁸¹. Akta dotyczące akcji przedwyborczej i wyborów do sejmu w styczniu 1947 r. ograniczają się do protokołów z zebrań, na których omawiano przygotowania oraz do krótkich raportów kontroli okręgowych komisji wyborczych w Olsztynie, Biskupcu i Mrągowie⁸². W jednej teczce zgrupowano sprawy ustaleń nazw miejscowości⁸³. Pozostałe akta to wykazy ludności miejskiej, sprawy narodowościowe, m.in. spisy ludności autochtonicznej, dokumenty komisji weryfikacyjnych⁸⁴. Opieka nad Mazurami i Warmiakami jest przedmiotem korespondencji między Polskim Związkiem Zachodnim a władzami administracyjnymi Olsztyna⁸⁵. W teczce tej ponadto znajdują się sprawozdania z weryfikacji ludności, wykazy byłych działaczy Związku Polaków w Niemczech, wykazy księ-

76 ODzW, 1949, nr 1, s. 7.

77 UW, sygn. 227.

78 Ibidem, sygn. 229—234.

79 ODzW, 1949, nr 1, s. 9.

80 UW, sygn. 235.

81 Ibidem, sygn. 236.

82 Ibidem, sygn. 238.

83 Ibidem, sygn. 244—245.

84 Ibidem, sygn. 257—258, 266—261, 263.

85 Ibidem, sygn. 259.

ży narodowości niemieckiej, księży diecezji warmińskiej oraz memoriał w sprawie dziesięciomilionowego kredytu dla ludności autochtonicznej województwa i tekst rezolucji z Kongresu Polaków Autochtonów w Warszawie (9 XI 1946)⁸⁶. Udziału ludności miejscowej w radach narodowych dotyczą zachowane zarządzenia i korespondencja wydziału⁸⁷.

Sprawozdania informują o sprawach: bezpieczeństwa, ludnościowych, wyznaniowych, partii politycznych, o akcji repolonizacyjnej oraz o stowarzyszeniach. Obejmują jedynie następujące okresy: marzec do listopada 1946 r., luty—marzec, maj—czerwiec, listopad—grudzień 1947 r., od stycznia do marca i grudzień 1948 r. i styczeń 1949 r.⁸⁸. Nadsyłane przez starostwa powiatowe sprawozdania referatów społeczno-politycznych obejmują głównie r. 1947 i pierwsze półrocze 1948 r.⁸⁹ Są one często bardzo lakoniczne.

Akta dotyczące repatriacji ludności niemieckiej zawierają wykazy i zestawienia liczbowe z poszczególnych powiatów oraz korespondencję⁹⁰, w której są częste wzmianki o udziale harcerzy w akcji repolonizacyjnej. Zachowało się również roczne sprawozdanie Komendy Warmińsko-Mazurskiej Chorągwi Harcerzy w Olsztynie (31 X 1947), plan pracy na r. 1947/1948 oraz sprawozdanie z akcji letniej⁹¹. Sprawy ludności autochtonicznej znaleźć można w wielu tezkach. Wagę dokumentu ma m.in. sprawozdanie z działalności „Koła Opieki nad Warmiakami wsi Rozgity z gminy Dywity”, zorganizowanego przy Centrali Produktów Naftowych Oddział w Olsztynie⁹². Położenie Mazurów określa również sprawozdanie z wyjazdu i lustracji gminy Dźwierzuty⁹³. Zarzuca się organom administracji brak zainteresowania sytuacją w terenie. W aktach wydziału zachowało się również pismo Zarządu Oddziału Wojewódzkiego Związku Samopomocy Chłopskiej — Wydziału Kulturalno-Oświatowego informujące o uświadamianiu ludności miejscowego pochodzenia⁹⁴. Wiele istotnych problemów ludności miejscowej zawarto w protokole konferencji z 22 czerwca 1948 r. oraz sprawozdaniu skierowanym do Wydziału Społeczno-Politycznego Departamentu Administracji Publicznej Ministerstwa Ziem Odzyskanych z 22 kwietnia 1947 r., sumującym wyniki konferencji i wyjazdy terenowe⁹⁵. W korespondencji wydziału z Ministerstwem Ziem Odzyskanych mowa o położeniu materialnym Mazurów i Warmiaków; m.in. zachowała się sprawa przyznania emerytury Mirosławowi Leykowi oraz Reginie Linkowej⁹⁶. W dwóch tezkach zgrupowano akta Polskiego Związku Zachodniego — Zarządu Oddziału w Olsztynie, który odegrał szczególną rolę w sprawach ludności miejscowej⁹⁷. Znajduje się tam opracowanie *Zagadnienie polskiej ludności miejscowej na Mazurach i Warmii* wydane nakładem Związku. Zachowała się też lista jeńców francuskich zatrudnionych podczas II wojny świato-

86 Ibidem, sygn. 259.

87 Ibidem, sygn. 263.

88 Ibidem, sygn. 266, 284, 287.

89 Ibidem, sygn. 284, 288, 290. Pismem z 16 IV 1947 r. Urząd Wojewódzki zwrócił uwagę starostwom na niedbałe i niewyczerpujące tematów sprawozdania z działalności (sygn. 284, s. 165).

90 Ibidem, sygn. 267, 271, 278, 280—281.

91 Ibidem, sygn. 263, ss. 316—326.

92 Ibidem, sygn. 284, ss. 151—152.

93 Ibidem, sygn. 286.

94 Ibidem, sygn. 286, ss. 171—173.

95 Ibidem, sygn. 287, ss. 8—11, 288, 301—307.

96 Ibidem, sygn. 287.

97 Ibidem, sygn. 297—298.

wej przy pracy w fabryce w Orzyszu⁹⁸, której należy przyznać szczególne znaczenie źródłowe. W zasobie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego brak oddzielnych zespołów wielu stowarzyszeń i związków, stąd też teczki wydziału zawierające wykazy zarejestrowanych stowarzyszeń i związków z poszczególnych powiatów, statuty, protokoły z zebrań, sprawozdania z działalności, stanowią dla wielu stowarzyszeń jedyny ślad ich działalności z lat 1946—1950⁹⁹. W oddzielnej tezcze wyodrębniono akta stowarzyszenia młodzieży katolickiej¹⁰⁰. W tezcze „Wykazy i sprawozdania stowarzyszeń wyższej użyteczności z lat 1948—1949” znajdują się materiały Zarządu Okręgowego Ligi Morskiej w Olsztynie, Ligi Lotniczej, Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Wojewódzkiej Ligi Kobiet w Olsztynie, Komendy Chorągwi ZHP w Olsztynie, Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza, Wojewódzkiego Związku Straży Pożarnych w Olsztynie¹⁰¹. Akta zatytułowane „Organizacja kościoła rzymsko-katolickiego na Ziemiach Odzyskanych” zawierają głównie sprawy przydziału budynków kościelnych¹⁰². Pozostałe akta wydziału społeczno-politycznego dotyczą działalności stowarzyszenia świeckiego ruchu misyjnego „Epifania” oraz sprawy przydziału kościołów poewangelickich¹⁰³.

WYDZIAŁ SAMORZĄDOWY 1946—1950 (sygn. 309—1278)

Wydział samorządowy zajmował się sprawami organizacji i samorządu terytorialnego, nie wyłączając samorządu wojewódzkiego, a w szczególności nadzorem nad administracją, społeczną, gospodarczą i finansową działalnością samorządowych organów wykonawczych, podległych nadzorowi wydziału wojewódzkiego i wojewody, załatwiał sprawy samorządowych instytucji oszczędnościowo-kredytowych, należące do zakresu działania wydziału wojewódzkiego i wojewody oraz sprawy wynikające z załatwienia czynności biurowych wydziału wojewódzkiego¹⁰⁴. Zarządzeniem wojewody z 22 maja 1947 r. czynności oddziału inspekcji w wydziale samorządowym przekazane zostały do zadań wydziału inspekcji starostw¹⁰⁵.

Wydział samorządowy dzielił się na 4 oddziały: administracji samorządu, spraw społecznych i gospodarczych samorządu, finansów samorządowych, samorządu wojewódzkiego. Jako jednostka organizacyjna Urzędu Wojewódzkiego był organem wykonawczym wojewody jako władzy państwowej w zakresie samorządu terytorialnego, a jednocześnie stanowił biuro Wojewódzkiego Związku Samorządowego jako osoby prawnej. Ustrój i zakres działania samorządu terytorialnego w Polsce po II wojnie światowej został unormowany aktami prawnymi: ustawą z 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych oraz dekretem PKWN z 23 listopada 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego¹⁰⁶. Z działalności wydziału sa-

98 Ibidem, sygn. 297, s. 122.

99 Ibidem, sygn. 292—299.

100 Ibidem, sygn. 296.

101 Ibidem, sygn. 299.

102 Ibidem, sygn. 300.

103 Ibidem, sygn. 301, 306—307.

104 ODzW, 1949, nr 1, s. 10.

105 Ibidem, 1947, nr 11, s. 166.

106 Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (dalej DzU RP), 1946, nr 3, poz. 28 i nr 14, poz. 74. Zasad działania samorządu dotyczy zachowane opracowanie, sygn. 310, ss. 1—28.

morządowego zachowały się głównie akta nadzoru nad organami wykonawczymi samorządu niższego szczebla, sprawozdania wydziału, sprawy majątkowe samorządu i korespondencja. Brak jest całościowej dokumentacji z odpraw i konferencji organizowanych przez wydział.

Akta nadzoru zawierają protokoły kontroli powiatowych związków samorządowych. Informują one o obsadzie, składzie politycznym powiatowych rad narodowych oraz o działalności kontrolowanych referatów samorządowych¹⁰⁷. Sprawozdania wydziału samorządowego obejmują okres od marca do grudnia 1946 r. oraz od września do grudnia 1947 r. Informują w pierwszej części o działalności wydziału w terenie, zaś w drugiej poruszają sprawy organizacyjne i czynności wewnętrzne wydziału¹⁰⁸. Na wyszczególnienie zasługuje teczka dotycząca realizacji dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi w województwie olsztyńskim (17 IV 1946)¹⁰⁹. Zawarto w niej sprawy przejścia bibliotek przez powiatowe związki samorządowe, dane personalne kierowników powiatowych bibliotek w Giżycku, Morągu, Ostróźnie, jak również informacje wydziałów powiatowych o akcji bibliotecznej w powiatach braniewskim, pasłęckim, iławeckim, iławskim, morąskim i węgorszewskim. Pozostałe akta wydziału stanowi korespondencja związana z elektryfikacją kraju¹¹⁰, skargami i dochodzeniami¹¹¹, zespolemieniem biur wydziałów powiatowych ze starostwami¹¹², wykazy personalne organów samorządu terytorialnego, tj. powiatowych rad narodowych, wydziałów powiatowych, miejskich rad narodowych z określeniem przynależności partyjnej¹¹³. Akta dotyczące podziału administracyjnego z lat 1946–1947 zawierają ponadto opisy powiatów, zestawienia gmin z podziałem na gromady¹¹⁴. Pozostałe akta wydziału obrazują sprawy finansowo-gospodarcze (inwestycje, kredyty, budżety powiatowych związków samorządowych, budżety i sprawozdania instytucji i zakładów samorządowych, zarządów miejskich i gminnych¹¹⁵.

WYDZIAŁ GOSPODARKI KOMUNALNEJ 1949–1950 (sygn. 1279–1327)

Wydział gospodarki komunalnej został powołany zarządzeniem wojewody z 27 września 1949 r. w związku z likwidacją wydziału samorządowego. W jego kompetencji leżały: planowanie gospodarcze i inwestycyjne oraz zaopatrzenie gospodarki komunalnej; sprawy organizacji, administracji; finansowo-gospodarcze przedsiębiorstw i urządzeń komunalnych; sprawy ochrony środowiska; gospodarki mieszkaniowej¹¹⁶. Akta tego wydziału stanowią głównie plany, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca remontów¹¹⁷. Zacho-

107 UW, sygn. 313–316, 322, 324–325.

108 Ibidem, sygn. 320; por. stan zachowania sprawozdań wydziału samorządowego w rozdz. Wydział Ogólny.

109 Ibidem, sygn. 326.

110 Ibidem, sygn. 328.

111 Ibidem, sygn. 329.

112 Ibidem, sygn. 335.

113 Ibidem, sygn. 340.

114 Ibidem, sygn. 317.

115 Ibidem, sygn. 342–1278.

116 ODzW, 1949, nr 19, s. 176. Obok wydziału gospodarki komunalnej powstał wydział administracji i finansów komunalnych oraz w wydziale ogólnym – oddział podziału administracyjnego.

117 Ibidem, sygn. 1279–1327.

wały się ponadto sprawozdania szpitali powiatowych za pierwszy kwartał 1949 r. mówiące o zatrudnieniu i kosztach leczenia¹¹⁸.

WYDZIAŁ WOJSKOWY 1946—1949 (sygn. 1328—1335)

Wydział wojskowy załatwiał wszystkie sprawy związane z uzupełnieniem i zaopatrzeniem armii, o ile były poruczone administracji ogólnej. Koordynował też działalność Urzędu Wojewódzkiego oraz innych władz, urzędów, organów na terenie województwa z potrzebami obronnymi państwa. Dzielił się na 2 oddziały: ogólnowojskowy i przygotowań obrony państwa¹¹⁹. Podstawowej dokumentacji wydziału brak. Zachowały się jedynie dwie teczki zarządzeń z 1947 r.¹²⁰, wykazy stanu lokalowego m. Olsztyna oraz protokoły posiedzeń wojewódzkiej komisji lokalowej z lata 1946—1948¹²¹.

WYDZIAŁ OSIEDLEŃCZY 1946—1950 (sygn. 1336—1544)

Do wydziału osiedleńczego należało planowanie rozmieszczenia ludności przybywającej z zamiarem osiedlenia się i trwałego związania jej z tym terenem przez stworzenie podstawowych warunków bytu, w szczególności przez przekazania tej ludności mienia rolniczego i nierolniczego. Zasadniczym zadaniem było kierowanie ogólną polityką osiedleńczą województwa olsztyńskiego oraz koordynacja poczynań z urzędami współpracującymi: działem rolnictwa i reform rolnych, Państwowym Urzędem Repatriacyjnym, Państwowym Zarządem Nieruchomości Ziemijskich oraz Okręgowym Urzędem Likwidacyjnym. Wydział dzielił się na oddziały: ogólny; osadnictwa rolnego; osadnictwa nierolniczego¹²². Akta wydziału winny stanowić podstawowe źródło do badań problemów osadnictwa. Nie są one jednak kompletne. Na zasygnalizowanie zasługują następujące grupy tematyczne: zarządzenia i okólniki, protokoły kontroli, sprawozdania instytucji niespolonych, protokoły z konferencji i narad, akta sekretariatu, sprawozdania z akcji „W”, sprawozdania wydziału i referatów osiedleńczych starostw powiatowych, wykazy statystyczne ludnościowe, osadnictwo indywidualne, spółdzielczo-parcelacyjne, akcje uwłaszczeniowe oraz osadnictwo nierolnicze i akcje uwłaszczenia nierolniczego.

W teczce zarządzeń zachowały się wytyczne polityki osiedleńczej w województwie olsztyńskim — okólnik nr 20 wojewody z 20 marca 1947 r. Według nich osadnictwo indywidualne miało być utrzymane w powiatach: piskim, szczycieńskim, nidzickim, ostródzkim, suskim, olsztyńskim, morąskim, reszelskim, mławowskim, giżyckim i kętrzyńskim. Nowi repatrianci mieli być kierowani do powiatów północnych: morąskiego, pasłęckiego, braniewskiego, ławeckiego, bartoszyckiego i węgorszewskiego, zaś powiaty południowo-wschodnie planowano zasiedlać w ostatniej fazie akcji osiedleńczej¹²³. Po-

118 Ibidem, sygn. 1290.

119 ODzW, 1949, nr 1, s. 12.

120 UW, sygn. 1328—1329.

121 Ibidem, sygn. 1333—1335.

122 ODzW, 1949, nr 1, s. 12.

123 UW, sygn. 1336.

zostałe zarządzenia i okólniki z lat 1947–1948 dotyczą akcji uwłaszczeniowej w zakresie osadnictwa rolnego, rejestracji osób miejscowego pochodzenia, które nie zamieszkiwały we własnych gospodarstwach. Zachowało się również pismo okólne z 30 marca 1948 r. polecające w miejsce sprawozdań miesięcznych przedkładać sprawozdania kwartalne według schematu: A — przepisy osiedleńcze; B — akcje; C — charakterystyka terenu; D — różne.

Protokoły kontroli referatów osiedleńczych starostw powiatowych i zarządzenia polustracyjne, zachowane w szcążkowej formie, dotyczą wyłącznie lat 1948–1949. Wyniki kontroli działalności wydziału osiedleńczego zawarte są w piśmie Ministerstwa Administracji Publicznej z 15 września 1949 r., skierowanym do Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie¹²⁴. Protokoły z konferencji i odpraw informują o sprawach organizacyjnych wydziału oraz bieżących problemach osadnictwa miejskiego i wiejskiego w latach 1946–1948¹²⁵. Brak całości materiałów sprawozdawczych nadsyłanych do wydziału przez urzędy niezespolone. Zachowały się jedynie miesięczne sprawozdania Zarządu Nieruchomości Ziemijskich za grudzień 1946 r., styczeń 1947 r. oraz wrzesień 1947 r.; Wojewódzkiego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (VI 1947)¹²⁶.

Akta sekretariatu z lat 1946–1949 zawierają zestawienie liczbowe ludności według powiatów na 1 lipca 1946 r., 1 listopada 1946 r. oraz wykazy majątków przygotowanych na osadnictwo parcelacyjne w 1947 r.¹²⁷

Oddzielne akta stanowią wykazy zakładów i przedsiębiorstw przemysłowych oraz wolnych gospodarstw w poszczególnych powiatach¹²⁸. Zachowała się ponadto jedna teczka wykazu pracowników referatów osiedleńczych wg stanu na 1 kwietnia 1950 r. wraz z podaniem daty rozpoczęcia pracy¹²⁹ oraz wykazy repatriowanych Niemców, zestawienie liczbowe dotyczące akcji repolonizacyjnej i osadnictwa z akcji „W”¹³⁰.

W aktach dotyczących przejmowania na własność państwa nieruchomości ziemskich zachowała się jedynie instrukcja w sprawie trybu postępowania zgodnie z art. 41 i 42 Dekretu z 6 IX 1947 r. o ustroju rolnym i osadnictwie na Ziemiach Odzyskanych oraz wykazy statystyczne dotyczące uwłaszczeń i majątku do przekazania¹³¹. Istotne materiały stanowią akta „Sprawozdania i protokoły”. Znajduje się tam protokół z konferencji w sprawie zwrotu ludności miejscowej gospodarstw zajętych przez osadników. Na skutek błędów polityki osadniczej powstało około tysiąca gospodarstw rolnych o dwóch gospodarzach¹³². Sprawozdanie Komisji Osiedleńczej stwierdza, że przebudowa ustroju rolnego w Prusach Wschodnich miała polegać na parcelacji majątków. Za normę gospodarstwa samowystarczalnego przyjęto 30 ha¹³³.

Sprawozdania sytuacyjne wydziału obejmują okres: maj–lipiec, wrzesień–listopad 1947 r.¹³⁴, styczeń 1948 r. oraz trzeci kwartał 1948 r.

124 Ibidem, sygn. 1337.

125 Ibidem, sygn. 1339.

126 Ibidem, sygn. 1340.

127 Ibidem, sygn. 1341.

128 Ibidem, sygn. 1346–1348.

129 Ibidem, sygn. 1349.

130 Ibidem, sygn. 1352.

131 Ibidem, sygn. 1355.

132 Ibidem, sygn. 1356–1358.

133 Ibidem, sygn. 1357, s. 43.

134 Ibidem, sygn. 1358. W referacie sprawozdawczym z działalności wydziału osiedleńczego znajdujemy stwierdzenie, że w planie trzyletnim przewidziano utworzenie 90 tys. go-

i roczne za 1949 r.¹³⁵ Sprawozdania referatów osiedleńczych starostw powiatowych dotyczą lat 1947—1949¹³⁶. Materiały statystyczne z akcji osiedleńczej z lat 1946—1947 zawierają zestawienia statystyczne ludności oraz wrywkowe informacje o przebiegu akcji w poszczególnych powiatach¹³⁷. Wyodrębnione akta akcji przesiedleńczej z 1947 r. zawierają głównie korespondencję¹³⁸. Do badań ludnościowych służyć mogą wykazy statystyczne ludności miejskiej i wiejskiej z lat 1947—1948 z uwzględnieniem powiatów i gmin¹³⁹.

O osadnictwie indywidualnym mówi wiele akt, głównie korespondencja w sprawie przydziału gospodarstw w latach 1947—1949¹⁴⁰. Przyczynkami do historii osadnictwa spółdzielczo-parcelacyjnego są sprawozdania statystyczne, wykazy majątków i korespondencja oraz akta Wojewódzkiej Rady Społecznej Osadnictwa Spółdzielczo-Produkcyjnego¹⁴¹. Z działalności organów społecznych Wojewódzkiej Komisji Osadnictwa Rolniczego zachowały się imienne wykazy członków oraz protokoły posiedzeń¹⁴². Pozostałe akta wydziału stanowią wykazy członków Komisji Osadnictwa Nierolniczego, Wojewódzkiej Komisji Kwalifikacyjno-Szacunkowej, sprawozdania z akcji uwłaszczeniowej¹⁴³.

WYDZIAŁ APROWIZACJI I HANDLU 1946—1949

(sygn. 1545—1548)

Do zakresu kompetencji wydziału organizacji i handlu należało rozliczenie się z artykułów reglamentowanych. Zarządzeniem Ministerstwa Ziemi Odzyskanych z 30 lipca 1947 r. oddziały Miejscowego Przemysłu Spożywczego i oddziały handlu z wydziałów aprowizacji i handlu przekazano wydziałom przemysłu¹⁴⁴. Brakuje podstawowej dokumentacji wydziału. Zachowała się jedynie teczka zarządzeń, zestawienia liczebności przedsiębiorstw handlowych (na 1 X 1946) oraz korespondencja z Wojewódzką Komisją d/s Upaństwowienia Przedsiębiorstw¹⁴⁵. Z wydziału aprowizacji z lat 1947—1949 zachował się bilans zamknięcia Funduszu Apropowizacyjnego¹⁴⁶.

WYDZIAŁ PRZEMYSŁU I HANDLU 1946—1950

(syg. 1549—1691)

Wydział przemysłu i handlu załatwiał sprawy: administracji przemysłowej; upaństwowienia, dzierżawy i reprivatyzacji przedsiębiorstw; rzemiosła; nadzoru nad działalnością samorządu gospodarczego; handlu, organizacji rynku

spodarstw pełnorolnych o przeciętnej powierzchni 14 ha, na których można będzie osiedlić 450 tys. osób. Około 10% ogólnej powierzchni użytków rolnych miało pozostać w administracji Państwowego Zarządu Nieruchomości Ziemi.

135 Ibidem, sygn. 1359.

136 Ibidem, sygn. 1362—1367.

137 Ibidem, sygn. 1368—1384.

138 Ibidem, sygn. 1406—1412.

139 Ibidem, sygn. 1413—1417.

140 Ibidem, sygn. 1418—1433.

141 Ibidem, sygn. 1440—1449, 1470—1488.

142 Ibidem, sygn. 1450—1468.

143 Ibidem, sygn. 1489—1544.

144 DzU RP, nr 31, poz. 130; ODz.W, 1947, nr 14, s. 210.

145 U.W, sygn. 1545—1547.

146 Ibidem, sygn. 1548

i regulacji cen, szkolenia zawodowego pracowników handlu i rzemiosła; obrotu ziemiopłodami i produktami zwierzęcymi; nadzoru nad usprawnieniem zaopatrzenia ludności w artykuły powszechnego użytku¹⁴⁷. Dzielił się na 4 oddziały: ogólny; techniczny; aprowizacji przemysłowej; handlu. Z lat 1946–1947 (z okresu wydziału przemysłowego) zachowały się następujące akta: sprawozdania na temat uruchomienia przemysłu; wykazy przedsiębiorstw; zestawienia uruchomionych zakładów oraz opisy techniczno-ekonomiczne poszczególnych przedsiębiorstw¹⁴⁸.

Sprawozdania wydziału przemysłu i handlu obejmują lata 1947–1948¹⁴⁹. Zachowały się również sprawozdania poszczególnych przedsiębiorstw przemysłowych. Szczegółowe dane do zagadnienia przemysłu i handlu zawiera sprawozdanie Izby Przemysłowo-Handlowej o sytuacji gospodarczej województwa olsztyńskiego z roku 1948¹⁵⁰.

O handlu informuje plan sieci handlu detalicznego, regulaminy targów¹⁵¹. Pozostałą dokumentację tworzy korespondencja wydziału związana z upaństwowieniem przedsiębiorstw, rozwojem rzemiosła oraz działalnością placówek spółdzielczych.

WYDZIAŁ PRZEMYSŁU (1945) 1949–1950 (sygn. 1692–1759)

Zarządzeniem wojewody z 30 września 1949 r. utworzono wydział przemysłu, który przejął sprawy ze zlikwidowanego wydziału przemysłu i handlu.

Na akta wydziału składają się sprawozdania opisowe, materiały statystyczne, sprawozdania z referatów przemysłowych starostw powiatowych, wykazy zakładów rzemieślniczych oraz sprawozdania poszczególnych zakładów. Niezwykle istotne jest (z uwagi na brak akt), sprawozdanie Zakładów Graficznych w Olsztynie z 1949 r., uwzględniające wysokość zatrudnienia, produkcję, zużycie papieru, transport¹⁵². W aktach wydziału zachowało się sprawozdanie z działalności Delegatury Ministerstwa Przemysłu Okręgu Mazurskiego z okresu od 1 kwietnia do 31 sierpnia 1945 r.¹⁵³. Charakteryzuje ono sytuację gospodarczą Okręgu Mazurskiego, zaludnienie, lasy, rolnictwo, gospodarkę budowlaną. O sytuacji w końcu 1946 r. informuje sprawozdanie Delegata Ministerstwa Przemysłu, Ignacego Marzyńskiego. M. in. stwierdza on, że ruch przesiedleńczy nie przybrał większych rozmiarów. Nie dało zadowalających rezultatów również osadnictwo grupowe oraz nie rozwijają się spółdzielnie parcelacyjne¹⁵⁴. Kompletne są jedynie sprawozdania Dyrekcji Przemysłu Miejskowego w Olsztynie z lat 1945–1950¹⁵⁵. Pozostałe akta to sprawozdania jednostkowe, opisy techniczne oraz korespondencja wydziału.

147 ODzW., 1949, nr 1, s. 15. Zarządzeniem wojewody nr 65 z 25 VII 1947 r. sprawy administracji handlowej, obrotu ziemiopłodami, produktami zwierzęcymi i artykułami przemysłowymi, włączono do wydziału przemysłu i handlu, jednocześnie wyłączono wydział aprowizacji. Dotychczasowy wydział przemysłowy otrzymał nazwę wydziału przemysłu i handlu.

148 UW, sygn. 1554–1565.

149 Ibidem, sygn. 1578, 1581–1582, 1618.

150 Ibidem, sygn. 1667.

151 Ibidem, sygn. 1668–1669.

152 Ibidem, sygn. 1721.

153 Ibidem, sygn. 1729.

154 Ibidem, sygn. 1729, s. 546.

155 Ibidem, sygn. 1732.

WYDZIAŁ OPIEKI SPOŁECZNEJ 1946—1950
(sygn. 1760—1824)

Wydział zajmował się planowaniem w dziedzinie opieki społecznej, ochroną macierzyństwa, opieką nad niemowlętami, dziećmi i dorosłymi; walką z żebractwem i włóczęgostwem, alkoholizmem i nierządem; nadzorem i kontrolą działalności związków samorządowych i instytucji w zakresie opieki społecznej; majątkami, fundacjami, darowiznami i zapisami na cele opieki społecznej; szkoleniami¹⁵⁶. Dzielił się na 3 oddziały: organizacji i nadzoru; opieki społecznej; majątków rolnych.

Na akta wydziału składają się głównie sprawozdania z lat 1946—1950 (VII—IX 1946; V—VIII, XII 1947; VIII—IX 1948; I—III 1950)¹⁵⁷. Informują one o obsadzie i pracach organizacyjnych wydziału, sprawach administracyjno-finansowych, jego pracy, podopiecznych, rodzaju udzielanej pomocy, akcjach szkoleniowych. Dane o zadaniach opieki społecznej uzupełniają protokoły z posiedzeń¹⁵⁸. Materiał sprawozdawczy referatów opieki społecznej ze starostw powiatowych informuje o ciężkim położeniu ludności w 1947 r.¹⁵⁹ Pozostałe akta stanowią sprawozdania wojewódzkiego i powiatowych komitetów opieki społecznej, zakładów opiekuńczych, plany inwestycyjne i sprawy finansowe¹⁶⁰.

WYDZIAŁ PLANOWANIA MIAST I OSIEDLI 1947—1950
(sygn. 1825—1843)

Brak podstawowej dokumentacji wydziału, powstałego po likwidacji Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Olsztynie (zarządzenie wojewody z 1 VIII 1949). Zachowały się jedynie akta organizacyjne Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Olsztynie, dokumentacja finansowa i inwestycyjna oraz korespondencja.

WYDZIAŁ ODBUDOWY 1946—1950
(sygn. 1845—1872)

Wydział odbudowy załatwiał sprawy planów inwestycyjnych; inwentaryzacji szkół wojennych; przydzielania terenów pod budowę; organizacji szkolenia pracowników i rzemieślników techniczno-budowlanych; nadzoru budowlanego i nad wykonaniem zawodu budowniczego; zarządu i administracji nieruchomości państwowych, względnie zajętych przez urzędy i instytucje państwowe; grobów wojennych; odbudowy i przebudowy wsi; nadzoru i koordynacji w zakresie produkcji materiałów budowlanych i inspekcji budowlanych. Wg schematu z grudnia 1948 r. wydział dzielił się na 4 oddziały: ogólny; budownictwa; przemysłu budowlanego; planowania i polityki budowlanej¹⁶¹.

156 ODzW, 1949, nr 1, s. 17.

157 UW, sygn. 1760—1763.

158 Ibidem, sygn. 1763.

159 Ibidem, we wrześniu 1947 r. objętych opieką było 7040 osób, w tym 480 dzieci do lat trzech, 1019 do lat siedmiu, 1659 do lat 18.

160 Ibidem, sygn. 1767—1824.

161 ODzW, 1949, nr 1.

Na akta wydziału składała się korespondencja, protokoły z posiedzeń i zjazdów, sprawozdania wydziału, dokumentacja inwestycyjno-finansowa.

Istotnych informacji z zakresu stopnia zniszczeń wojennych; nakładów na odbudowę; charakterystykę prac użyteczności publicznej, sprawy grobów wojennych oraz pracy tartaków — dostarcza sprawozdanie roczne z 1946 r., ze zjazdu w Ministerstwie Odbudowy¹⁶².

W materiałach przygotowanych na zjazd 2 stycznia 1948 r. zachowało się zestawienie statystyczne odremontowanych i wymagających remontu zagród, przeznaczonych dla osób przesiedlonych¹⁶³. Odbudowie wsi województwa olsztyńskiego poświęcony jest tekst obszernego referatu przygotowanego na posiedzenie Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie¹⁶⁴. Zaawansowanie odbudowy było tematem kilku szczegółowych opracowań na zjazd architektów (18 III 1947). Mówi o nim protokół posiedzenia Wojewódzkiej Komisji Odbudowy (20 VI 1947)¹⁶⁵. Materiały sprawozdawcze są niekompletne. Sprawozdania opisowe pracy wydziału dotyczą lat 1946 i 1949¹⁶⁶. Wyodrębniono również akta dotyczące pomocy udzielanej przesiedleńcom na odbudowę zagród¹⁶⁷. Pozostała dokumentacja inwestycyjno-finansowa zawiera plany, sprawozdania statystyczne, raporty z lustracji postępów budowlanych w powiatach, tyżące poszczególnych budowli oraz korespondencję¹⁶⁸.

WYDZIAŁ KOMUNIKACYJNY 1947—1949 (sygn. 1973—1982)

Do wydziału komunikacyjnego należały: budowa i utrzymanie dróg publicznych, mostów, sprawy służby drogowej oraz wszelkie inne dotyczące komunikacji samochodowej, turystyki i lotnictwa cywilnego. Ponadto nadzorował on gospodarkę drogową związków samorządowych¹⁶⁹. Z dokumentacji wydziału zachowały się nieliczne sprawozdania okresowe (VI—XII 1947 i I 1948)¹⁷⁰, teczka zarządzeń w sprawach organizacyjnych, wykazy pracowników, statystyki przewozowe oraz sprawozdania z kontroli ruchu drogowego.

WYDZIAŁ ZDROWIA 1946—1950 (sygn. 1983—2006)

Wydział kierował służbą zdrowia, planował, koordynował i nadzorował działania instytucji i organizacji związanych z lecznictwem. Składał się z pięciu oddziałów: ogólnego; lecznictwa zakładowego i uzdrowiskowego; ośrodków zdrowia i medycyny społecznej; epidemiczno-sanitarnego i farmaceutycz-

162 UW, sygn. 1850.

163 Ibidem, sygn. 1851, ss. 5—6.

164 Ibidem, sygn. 1851, ss. 235—241.

165 Ibidem, sygn. 1858.

166 Ibidem, sygn. 1948, 1972.

167 Ibidem, sygn. 1889—1891.

168 Ibidem, sygn. 1892—1972.

169 ODzW, 1947, nr 17, ss. 253—254.

170 UW, sygn. 1973.

nego¹⁷¹. Na akta wydziału składają się protokoły inspekcji, sprawozdania, statystyka, sprawy inwestycyjne oraz korespondencja.

Protokoły inspekcji informują o pracy referatów zdrowia w starostwach powiatowych i ośrodkach zdrowia. Zachowało się w tych aktach również sprawozdanie Inspektora Farmaceutycznego (z 11 XII 1946), dotyczące organizacji aptek w 1945 r.¹⁷².

Sprawozdania służby zdrowia pochodzą z lat 1947—1949. Zawierają dane o organizacji wydziału zdrowia, referatów zdrowia, ośrodków zdrowia, szpitalach, lekarzach, przychodniach dentystrycznych, aptekach, działalności Komisji Koordynacji Lecznictwa, inwestycjach i finansach, higienie pracy, akcji przeciwepidemiologicznej¹⁷³. Teczka sprawozdań zawiera ponadto opracowanie sytuacji epidemiologicznej na wsi w latach 1945—1949, sprawozdania Poradni Przeciwgruźliczej (1 I—1 VI 1949) oraz Centralnej Poradni Ochrony Zdrowia Matki i Dziecka. Uzupełnieniem szczupłej bazy źródłowej dotyczącej szpitali może być wykaz imienny pracowników i dane liczbowe Szpitala Mariackiego w Olsztynie.

Sprawozdania lekarzy powiatowych ujmują lata 1947 i 1949¹⁷⁴. Zachowały się wśród nich biuletyny statystyczne, plany i sprawozdania inwestycyjne oraz sprawozdania roczne z 1947 r., Wojewódzkiego Szpitala Mariackiego w Olsztynie, Powiatowego Szpitala Zakaźnego w Suszu, Pisz, szpitala PKP w Olsztynie oraz niektórych ośrodków zdrowia z województwa i działalności kolumn przeciwepidemiologicznych¹⁷⁵. Pozostałe akta to zezwolenia na prowadzenie aptek w 1947 r. oraz sprawy ogólne Zrzeszenia Drogistów¹⁷⁶.

WYDZIAŁ KULTURY I SZTUKI 1946—1950 (sygn. 2007—2033)

Wydział kultury i sztuki załatwiał sprawy dotyczące literatury, teatru, plastyki, widowisk, architektury, urbanistyki i ochrony krajobrazu, muzeów, ochrony zabytków i pomników martyrologii polskiej oraz konserwatorskie. Dzielił się na 3 oddziały: ogólny; sztuki; muzeów i ochrony zabytków¹⁷⁷.

Sprawozdania wydziału stanowią podstawowe źródła do dziejów kultury i sztuki. Informując o pracy wydziału, przedstawiają stan ochrony zabytków, muzeum, teatru, orkiestr i chórów, szkół muzycznych. Obejmują okres od czerwca 1946 r. do grudnia 1946 r. oraz lata 1948—1949¹⁷⁸. W sprawozdaniach nadsyłanych wydziałowi znajdują się szczegółowe dane o działalności Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, Państwowej Szkoły Umuzyczniającej w Szczytnie, Niższej Szkoły Muzycznej w Lidzbarku Warmińskim, Niższej i Średniej Szkoły Muzycznej oraz Orkiestry Symfonicznej w Olsztynie¹⁷⁹. Ponadto zachowało się sprawozdanie rachunkowe z Festiwalu Muzyki Ludowej w województwie, wykazy zespołów

171 Ibidem, sygn. 1984, ss. 28—34.

172 Ibidem, sygn. 1983.

173 Ibidem, sygn. 1984.

174 Ibidem, sygn. 1984—1985.

175 Ibidem, sygn. 1986—2004.

176 Ibidem, sygn. 2005—2006.

177 ODzW, nr 1 s. 29.

178 UW, sygn. 2008—2009, por. przyp. 52.

179 Ibidem, sygn. 2008.

artystycznych działających na jego terenie, sprawozdanie Okręgowego Biura Konserwatorskiego oraz Konserwatora Wojewódzkiego za okres od maja do sierpnia 1948 r.

Bibliotek dotyczących wrywkowe sprawozdania samodzielnego referatu bibliotek, protokół z zebrania członków Olsztyńskiego Koła Związku Bibliotekarzy i Architektów Polskich¹⁸⁰. 9 teczek zajmują sprawy organizacyjne oraz inwestycyjno-finansowe wydziału¹⁸¹. Wyodrębnione akta Teatru im. St. Jarczaka dotyczą głównie 1949 r. Składają się na nie sprawozdania statystyczne, pismo powołujące Władysława Surzyńskiego na stanowisko dyrektora teatru oraz sprawozdania finansowe¹⁸². Akta orkiestry symfonicznej ograniczają się do statutu stowarzyszenia pod nazwą „Orkiestra Symfoniczna w Olsztynie”, odpisu protokołu Walnego Zgromadzenia z 22 lutego 1950 r., formularzy sprawozdawczo-statystycznych z lat 1949–1950, programów koncertów oraz planów gospodarczo-finansowych¹⁸³. Pozostałe akta dotyczą różnych imprez, koncertów, obchodów, działalności szkół artystycznych i ognisk plastycznych¹⁸⁴. Na podkreślenie zasługuje protokół przekazania (7 I 1948) wydziału kultury i sztuki mgr. Kazimierzowi Reczyńskiemu przez inż. Jana Grabowskiego¹⁸⁵.

WYDZIAŁ ROLNICTWA 1947–1949

(sygn. 2034–2038)

Do wydziału rolnictwa należało planowanie, odbudowa rolnictwa, zagospodarowanie rolnicze województwa, statystyka rolna, przemysł i przetwórstwo rolnicze, bezpieczeństwo pracy oraz pomoc w razie klęsk żywiołowych w rolnictwie, organizacja rolnictwa i wdrażanie właściwych sposobów gospodarowania, współpraca z instytucjami i zrzeszeniami rolniczymi i spółdzielczymi, kontrola zasiłków udzielanych tym instytucjom, akcje specjalne, produkcja roślinna i zwierzęca, rybactwo i ochrona roślin¹⁸⁶.

Z akt tego, tak ważnego dla gospodarki, wydziału zachowały się jedynie korespondencja i odpisy okólników i zarządzeń władz nadrzędnych¹⁸⁷.

WYDZIAŁ WODNO-MELIORACYJNY [1945] 1946–1950

(sygn. 2039–2095)

W kompetencjach wydziału leżały sprawy wodno-administracyjne, nadzór techniczny i merytoryczny nad rejonowymi kierownictwami prac wodno-melioracyjnych; wykonaniem melioracji podstawowych i szczegółowych oraz obwałowania rzek; budową stawów rybnych; zaopatrzeniem w wodę osiedli wiejskich; eksploatacją torfowisk oraz upowszechnianie i popieranie melioracji rolnych¹⁸⁸.

¹⁸⁰ Ibidem, sygn. 2010.

¹⁸¹ Ibidem, sygn. 2011–2019.

¹⁸² Ibidem, sygn. 2020–2021.

¹⁸³ Ibidem, sygn. 2022.

¹⁸⁴ Ibidem, sygn. 2023–2033.

¹⁸⁵ Ibidem, sygn. 2023, s. 342.

¹⁸⁶ ODzW, 1949, nr 1, s. 32.

¹⁸⁷ UW, sygn. 2034–2038.

¹⁸⁸ ODzW, 1949, nr 1, s. 35.

Na akta wydziału składają się sprawozdania opisowe i finansowe, statystyka, plany inwestycyjne oraz korespondencja¹⁸⁹. Ważne dla badaczy może być sprawozdanie z działalności wydziału w latach 1945—1949. Informuje ono, m.in. że już 12 kwietnia 1945 r. ośmiu pracowników, na czele z inż. Jerzym Rembowskiem, zaczęło poszukiwać, gromadzić i odtwarzać plany i inne podkłady techniczne niemieckich rejestracji terenu¹⁹⁰.

WYDZIAŁ FINANSÓW ROLNYCH 1946—1950 (sygn. 2096—2300)

Wydział finansów rolnych załatwiał sprawy przyjęcia, dyspozycji i ewidencji Funduszu Ziemi, reprivatyzacji nieruchomości, odszkodowań za majątki przejęte na cele przebudowy ustroju rolnego, sprawy bezpośredniej i pośredniej administracji nieruchomościami ziemskimi i przemysłem rolnym, należącym do Funduszu Ziemi, sprawy rachunkowości rolnej, przyjęcia, dyspozycji i kontroli kredytów i funduszy na reformę rolną i funduszy z planu inwestycyjnego, zużytkowania wpływów z dzierżaw, sprzedaży i oprocentowania majątku i kapitału Funduszu Ziemi¹⁹¹.

Z akt zachowały się zarządzenia i okólniki, sprawozdania wydziału, sprawozdania finansowe i statystyczne, wykazy majątków wyłączonych, sprawy przekazania majątków przez przedstawicieli Armii Czerwonej oraz wykazy i protokoły zdawczo-odbiorcze majątków¹⁹².

ZUSTAND UND INHALT DER AKTEN DES WOJEWODSCHAFTSAMTES IN OLSZTYN AUS DEN JAHREN 1946—1950

Zusammenfassung

Das Wojewodschaftsamt in Olsztyn entstand im Juni 1946 durch Umgestaltung des Amtes des Bevollmächtigten der Regierung Polens für den Masurischen Bezirk. Die Akten wurden im ganzen übernommen. Auch die Organisationsstruktur unterlag keinen Änderungen. Erst zu Beginn des Jahres 1947 wurde eine neue Amtsvorschrift eingeführt und am 1. Juli 1947 das Organisationsstatut, das im Grunde genommen so lange in Kraft war, wie das Amt besatnd. Die Auflösung des Wojewodschaftsamtes in Olsztyn wurde in dem Augenblick vorgenommen, als das Präsidium des Wojewodschaftsnationalrates in Olsztyn einberufen wurde, Übereinstimmend mit dem Gesetz über die Gebietsorgane der einheitlichen Staatsbehörden vom 20. März 1950. Über die Tätigkeit des Amtes in der Zeit vom 22. Juni 1946 bis 30. Mai 1950 blieben 2 300 Urkunden aus nachfolgenden Abteilungen zurück: der Allgemeinen, Starosteinspektionen, Verwaltungs- und Rechtsabteilung, Gesellschaftlich-Politische, Selbstverwaltung, Kommunalwirtschaft, Militär, Besiedlung, Versorgung und Handel, Industrie und Handel, Sozialfürsorge, Stadt- und Orstplanung, Vermessungen, Bauwesen, Verkehr, Gesundheitswesen, Kultur und Kunst, Landwirtschaft, Melioration sowie Agrarhaushalt. Es fehlen die Akten folgender Abteilungen: Personalabteilung, Haushalt und Wirtschaft, Fischereiwesen, Veterinärmedizin, des Wojewodschaftsinspektors des Feuerlöschwesens sowie der Abteilung des Landwirtschaftlichen Bildungswesens. Die Tätigkeit dieser Abteilungen spiegelt sich nur teilweise in den Schriftstücken der Allgemeinen Abteilung wider. Die Wichtigkeit der aufgehobenen Dokumentation des Wojewodschaftsamtes in Olsztyn für Untersuchungen über die Anfänge der Volksherrschaft in Ermland und Masuren war der Anlass zur Ausarbeitung des vorliegenden Aufsatzes über den Zustand und Inhalt der Akten des Amtes.

189 UW, sygn. 2039—2095.

190 Ibidem, sygn. 2076.

191 ODzW, 1949, nr 1, s. 37.

192 UW, sygn. 2096—2300.